

**PROGRAM BADAŃ KONSERWATORSKICH
WOJ. WARMIŃSKO-MAZURSKIE, NIDZICA
ZESPÓŁ STAREGO CMENTARZA ŻYDOWSKIEGO, UL. PIĘKNA-CICHA
ZESPÓŁ NOWEGO CMENTARZA ŻYDOWSKIEGO, UL. NOWOMIEJSKA-
MIŁA**

Toruń, grudzień 2018

Opracowanie: ARTVERK Małgorzata Gałązka-Nikonov
ul. Broniewskiego 6 lok. 120
87-100 Toruń, tel. 502 213 277

1. KARTA TYTUŁOWA

1.1. Dane o obiekcie

Obiekt: NIDZICA, CMENTARZ ŻYDOWSKI ULICA PIĘKNA-CICHA; CMENTARZ ŻYDOWSKI ULICA NOWOMIEJSKA-MIŁA

Czas powstania: pocz. XIX w [Stary]; pocz. XX w. [Nowy]

Autor: -

Styl: architektura sepulkralna wyznania judaistycznego

Materiał, technika: macewy wykonano z piaskowca techniką kamieniarską; obramienia z betonu wykonano techniką odlewu

Użytkownik: obiekty nieużytkowane

Nr rejestru zabytków: województwa warmińsko-mazurskiego nr 3667 z 20.02.1989 [stary]; 3676 z 16.02.1989 [nowy]

1.2. Dane o programie

Zleceniodawca: Urząd Miasta Nidzica

Pl. Wolności 1

13-100 Nidzica

Badania: GRUPA YANG Architekci Sp. z o.o. Sp. K.

ul. Dębowa 1/2

82-500 Kwidzyn

ARTVERK Małgorzata Gałązka-Nikonov

ul. Broniewskiego 6 lok. 120

87-100 Toruń

nr dyp. UMK 2291/2001

Czas trwania prac: badania konserwatorskie opracowane zostaną na podstawie Decyzji WUOZ w Olsztynie w okresie od wydania decyzji do dnia końca kwietnia 2019 r.

1.3. Dane o dokumentacji

Liczba stron tekstu: 7 - A4

Data i miejsce: grudzień 2018 r.

Branża: konserwacja zabytków

Studium opracowania: program badań konserwatorskich dotyczy określenia stanu zachowania obiektów znajdujących się na terenie cmentarzy, wraz z określeniem szczegółowego wskazania przyczyn zniszczeń nagrobków [macew]. Na podstawie badań wykonane zostaną programy prac konserwatorskich.

1.4. Zakres programu

Niniejsza dokumentacja programu badań konserwatorskich dotyczy Zespołu Cmentarzy Żydowskich, które znajdują się u zbiegu ulic Pięknej i Cichej oraz Nowomiejskiej i Miłej. Objęte zakresem programu zespoły, zaznaczono na załączonych poniżej planach.

2. SYNTETYCZNA HISTORIA ZESPOŁÓW

Gmina żydowska w Nidzicy posiadała dwa miejsca pochówku, zlokalizowane w pobliżu obecnych ulic Spokojnej i Nowomiejskiej. W wyniku zniszczeń z okresu drugiej wojny światowej oraz lat po wyzwoleniu, na terenie obu cmentarzy zachowały się jedynie fragmenty zdewastowanych nagrobków.

Stary cmentarz żydowski w Nidzicy – został założony w I połowie XIX wieku i zajmuje powierzchnię 0,16 ha. Na cmentarzu zachowało się około osiemnastu macew, spośród których najstarsza powstała w 1870 roku. Nekropolia była wykorzystywana do lat 30. XX wieku, w okresie III Rzeszy uległa dewastacji.

Nowy cmentarz żydowski w Nidzicy – został założony pod koniec XIX wieku i był wykorzystywany do lat 30. XX wieku. Na powierzchni 0,34 ha zachowało się piętnaście macew wykonanych z piaskowca z napisami w języku hebrajskim oraz niemieckim. Najstarsza pochodzi z 1914.

BIBLIOGRAFIA

Przemysław Burchard, *Pamiętki i zabytki kultury żydowskiej w Polsce*, Warszawa 1990

3. PROGRAM PRAC BADAWCZYCH

Celem konserwacji dzieł sztuki, jakimi są zachowane na obu cmentarzach żydowskich nagrobki-macewy, jest wykonanie badań, dokumentacja wyników badań oraz stanu zachowania obiektów, a dopiero na ich podstawie wykonanie zabiegów konserwatorskich wraz z dokumentacją ukazującą przebieg i efekty finalne prac konserwatorskich.

Podczas prowadzenia prac badawczych i konserwatorskich na cmentarzach żydowskich znajdujących się na terytorium RP bezwzględnie obowiązują wytyczne Komisji Rabinicznej ds. Cmentarzy [Biuro Naczelnego Rabina Polski]. Są one również oficjalnymi zaleceniami dla Konserwatorów Zabytków na podstawie Okólnika Generalnego Konserwatora Zabytków z 18.10.2016r. W Wytycznych poruszana jest także kwestia macew. Z punktu widzenia Komisji najważniejsze jest, aby macew nie wyjmować z ziemi, ani nie przenosić, ze względu na niebezpieczeństwo naruszenia szczątków ludzkich. Niemniej ich zabezpieczenie przed dalszym niszczeniem należy prowadzić zgodnie ze sztuką konserwatorską, w tym wypadku w porozumieniu z Warmińsko-Mazurskim Konserwatorem Zabytków.

WYTYCZNE:

„Metodologia pracy Komisji prowadzenia badań na cmentarzach żydowskich

Judaizm wyraźnie zakazuje ingerowania w strukturę ziemi na cmentarzach żydowskich z uwagi na niebezpieczeństwo naruszenia kości zmarłych. W związku z tym, zgodne z tradycją żydowską są jedynie nieinwazyjne metody badań. W celu odtworzenia historycznych granic cmentarza czy rozpoznania jego strefy grzebalnej dostępne są takie narzędzia jak:

synchronizacja przedwojennych map, synchronizacja zdjęć lotniczych z okresu II wojny światowej, badania georadarowe oraz LIDAR (light detection and ranging). Narzędziem podstawowym pozostaje wizja lokalna, czyli badanie terenu pod kątem pozostałości przedwojennego ogrodzenia lub innych obiektów cmentarnych.

Badania archeologiczne dopuszcza się tylko w przypadkach wyjątkowych, w trybie konsultacji z Komisją i pod nadzorem rabinicznym delegowanego pracownika Komisji.

Macewy (nagrobki)

Wedle tradycji żydowskiej macewy należą do zmarłych i dlatego powinny być przywrócone na cmentarz, z którego pochodzą. Nie zezwala się na ponowne ustawianie tak przenoszonych macew w sposób naśladujący ich pierwotne ustawienie, czyli sugerujący, że stoją one na rzeczywistym - pierwotnym miejscu pochówku. Komisja rekomenduje, iż optymalnym rozwiązaniem w takim przypadku jest utworzenie lapidarium scalonego z istniejącym ogrodzeniem lub w jego pobliżu.

Macewy należy instalować w taki sposób aby ich inskrypcje pozostały widoczne. Dokładną lokalizację lapidarium czy też inną formę ekspozycji macew należy uzgadniać z Komisją.

Nie należy też odkopywać, podnosić czy ponownie ustawiać znajdujących się na cmentarzu płyt nagrobnych, które uległy przewróceniu, zarośnięciu czy też wchłonięciu w ziemię.

Podsumowując, zakazane są wszelkie działania mogące naruszyć znajdujące się pod powierzchnią ziemi kości.

Wszelkie zadania w zakresie renowacji, konserwacji oraz pielęgnacji macew winny być prowadzone zgodnie ze sztuką konserwatorską, a w przypadku jakichkolwiek wątpliwości – konsultowane z Komisją.

Poniżej kilka uwag praktycznych:

- *w przypadku odtwarzania inskrypcji podczas renowacji macew wymagana jest konsultacja treści z Komisją (konsultacja hebraistyczna),*
- *nie należy stosować na macewach jakichkolwiek substancji chemicznych bez pozwolenia właściwego Konserwatora Zabytków,*

- *nie należy malować nagrobków czy też inskrypcji na nich bez akceptacji proponowanych farb i technik przez właściwego Konserwatora Zabytków,*
- *nie należy czyścić macew szczotkami twardymi, w tym drucianymi.*

Wskazówki dotyczące prowadzeniu prac na cmentarzach żydowskich

Niniejsze wskazówki dotyczą zarówno cmentarzy ogrodzonych i oznakowanych, jak i tych których granice nie są jeszcze odtworzone w terenie. W przypadku tych drugich, należy ponadto zaznaczyć, że jedną z możliwych form ochrony ich strefy grzebalnej jest zmiana zagospodarowania terenu na „teren zielony,” przy czym, z zastrzeżeniem, a także podaniem informacji publicznej iż dany obszar jest terenem cmentarza; tak aby nie ulegało wątpliwości, że teren ten nie powinien być użytkowany do celów rekreacyjnych.

Z punktu widzenia tradycji żydowskiej, najistotniejsze pozostaje zapewnienie spokoju zmarłym i nienaruszalności ich pochówków. Dlatego też, wszelkie prace toczone się na cmentarzach, w tym przedsięwzięcia związane z odtwarzaniem ich historycznych granic, winny uwzględniać owe priorytety.

Na terenie cmentarzy żydowskich –

nie dopuszcza się:

- *prowadzenia jakichkolwiek prac w szabat, tj. od zmierzchu w piątek do zmierzchu w sobotę, oraz podczas świąt żydowskich,*
- *kopania gruntu cmentarza,*
- *wywożenia ziemi cmentarnej,*
- *wjazdu na teren ciężkim sprzętem (odpowiednie zgody może wydać jedynie Komisja),*
- *usuwania korzeni drzew i krzewów,*
- *odkopywania płyt nagrobnych,*
- *samowolnego grzebania kości,*
- *podkopywania ogrodzenia cmentarza,*
- *otwierania grobów;*

zezwala się na:

- *przycinanie do poziomu powierzchni ziemi drzew, krzewów oraz roślin jednorocznych, dwuletnich i bylin,*
- *biologiczne usuwanie karp i korzeni starych drzew,*
- *palenie na cmentarzach chwastów, gałęzi oraz drewna – zgodnie z przepisami BHP,*
- *wytyczanie alejek na powierzchni gruntu – po uzgodnieniu z Komisją,*
- *nawożenie i dodatkowych warstw ziemi, pod warunkiem, że nawieziona ziemia jest wolna*
- *od gruzu i innych zanieczyszczeń,*
- *oczyszczanie płyt nagrobnych,*
- *instalację tablic pamiątkowych i informacyjnych – po uzgodnieniu z Komisją.*

ZAŁOŻENIA I WYTYCZNE KONSERWATORSKIE BADAWCZE

W celu osiągnięcia skutecznych i trwałych efektów prac przyjęto uznając za konieczne przeprowadzenie badań nieinwazyjnych w celu ustalenia stanu zachowania i obszarowego zakresu występowania elementów zabytkowych (zakres cmentarza).

PROGRAM BADAŃ

1. Zgromadzenie i przebadanie materiału o charakterze dokumentacyjnym. Wszelkie materiały kartograficzne i ikonograficzne dotyczące cmentarza, a w szczególności przedwojenne mapy cmentarza, stanowią bezcenne źródło wiedzy o przebiegu jego historycznych (oryginalnych) granic i tym samym określają zasięg strefy grzebalnej

omentarza, którą należy chronić. Są zatem niezbędne w przypadku projektów grodzenia cmentarza.

2. Określenie stanu zachowania zabytków przez wskazanie przyczyn i stopnia degradacji materiałów.
3. Optyczna identyfikacja materiałów.
4. Określenie technologii wytwarzania zapraw.
5. Ewentualne badanie zakresu wcześniejszych ingerencji konserwatorskich/remontowych i ich wpływ na stan zachowania.
6. Dokumentacja stanu zachowania macew (opisowa i fotograficzna), zarejestrowana zostanie w formie opisowej i fotograficznej.
7. Badania instrumentalne, nieinwazyjne [nie ingerujące w materię zabytkową], in situ przez wykonanie:
 - Oceny wizualnej z wykorzystaniem mikroskopii optycznej;
 - Testy mikrobiologiczne [mykologia];
 - Stopień zawilgocenia z wykorzystaniem urządzeń pomiarowych;
 - Identyfikacja stopnia zasolenia;
 - Określenie występowania polichromii (np. na liternictwie), przez badanie podstawowe fragmentów warstwy malarskiej (rozmaży wodne, działanie kwasem i zasadą w celu ustalenia spoiwa).

ARTVERK
Małgorzata Gałązka-Nikonov
ul. Broniewskiego 6/120
87-100 Toruń
NIP 7542511172
REGON 365360796

Małgorzata Nikonov